

УДК 377
МРНТИ 14.29.09

DOI: <https://doi.org/10.37788/2026-1/19-27>

А. Сакенқызы^{1*}, А.І. Айберген²

¹Астана қаласы әкімдігінің білім басқармасының «№1 психологиялық-педагогикалық түзету кабинеті» КММ, Қазақстан

²Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Қазақстан

*(e-mail: aruzhan2002.25@gmail.com)

Инклюзия қағидаттарын білім беру ортасында іске асырудың өзекті мәселелері мен перспективалары

Аңдатпа

Зерттеудің негізгі мәселесі: білім беру ортасында инклюзия қағидаттарын жүзеге асыру педагогтардың жеткілікті дайындықсыздығынан, ресурстардың тапшылығынан және оқу ортасының ЕБҚ бар балалардың қажеттіліктеріне толық бейімделмеуінен күрделене түседі.

Мақаланың мақсаты: инклюзияны енгізудегі негізгі проблемаларды айқындау және білім беру ұйымдарында оны одан әрі дамыту перспективаларын анықтау.

Зерттеу әдістері: әдебиеттер мен нормативтік құжаттарға теориялық талдау жасау, инклюзивті білім беру тәжірибелеріне салыстырмалы талдау жүргізу, қолданыстағы тәжірибені жинақтау.

Алынған нәтижелер: инклюзияны жүзеге асырудың негізгі кедергілері айқындалып, педагогтердің біліктілігін арттыру, оқу жағдайларын жақсарту және ЕБҚ бар балаларды қолдауды кеңейту сияқты даму бағыттары белгіленді.

Зерттеудің практикалық маңыздылығы: зерттеу нәтижелері білім беру ортасын жетілдіру, педагогтерді даярлау бағдарламаларын әзірлеу және мектептерде тиімді инклюзивті практикаларды енгізу үшін қолданылуы мүмкін.

Түйін сөздер: инклюзия; инклюзивті орта; педагог; білім беру ортасы; ерекше білім беруді қажет ететін балалар; педагогикалық қолдау; диагностика.

Кіріспе

Қазақстандағы зерттеудің өзектілігі білім беру жүйесінің инклюзивті үлгіге көшу кезеңін бастан өткеріп жатқанымен, инклюзияны енгізудің қарқыны мен сапасы біркелкі емес болуымен айқындалады. Ерекше білім беру қажеттіліктері бар балалардың оқуына жағдай жасауды көздейтін мемлекеттік бағдарламалар мен стратегиялық құжаттардың бар екеніне қарамастан, мектептердің нақты мүмкіндіктері әлі де шектеулі. Көптеген білім беру ұйымдарында инклюзивті оқытудың заманауи әдістерін меңгерген кадрлар тапшылығы байқалады, сондай-ақ арнайы жабдықтардың, бейімделген оқу материалдарының және қолжетімділікті қамтамасыз ететін инфрақұрылымның жеткіліксіздігі сезіледі.

Зерттеудің маңыздылығын арттыратын қосымша фактор – сапалы білімге тең қолжетімділікке деген әлеуметтік сұраныстың өсуі, өйткені түрлі қажеттіліктері бар балалардың саны артып, олар жалпы білім беретін мектептерде оқу ниетін танытуда. Педагогтер мен ата-аналар оқу үдерісін бейімдеу, мамандар арасындағы өзара әрекеттестікті жолға қою және толерантты орта қалыптастыру мәселелеріне тап болуда, бұл өз кезегінде бар кедергілерді кешенді талдауды және жаңа шешімдерді іздестіруді қажет етеді.

Қазақстандағы инклюзия мәселелері мен перспективаларын зерттеу ұлттық реформалардың тиімді енгізілуін қамтамасыз ету, халықаралық тәжірибені жергілікті жағдайларға бейімдеу және әрбір баланың оқу үдерісіне толыққанды қатысуы мен жан-жақты дамуына мүмкіндік беретін тұрақты білім беру жүйесін қалыптастыру үшін маңызды.

Мақаланың мақсаты – қазіргі білім беру ортасында инклюзия қағидаттарын жүзеге асырудағы негізгі проблемаларды анықтау, бар кедергілерді талдау және инклюзивті білім берудің сапасын арттыру мен оның қолжетімділігін кеңейтуге мүмкіндік беретін перспективалық даму бағыттарын белгілеу.

Материалдар мен әдістер

Зерттеу инклюзивті білім берудің қазіргі жағдайын жан-жақты талдауға және оның принциптері жүзеге асырылатын ортаға баға беруге негізделді. Материалдар ретінде инклюзивті білім беру мәселелеріне арналған қазақстандық және шетелдік авторлардың ғылыми жарияланымдары, монографиялары, зерттеулері, сондай-ақ елдің білім саясатын реттейтін нормативтік-құқықтық құжаттар қолданылды. Инклюзивті оқытуды енгізу динамикасын, кадрлар даярлығын және инфрақұрылымның даму деңгейін көрсететін мемлекеттік органдардың аналитикалық есептері мен статистикалық деректері маңызды рөл атқарды. Сонымен бірге инклюзивті тәсілдерді енгізіп жатқан білім беру ұйымдарының материалдары, педагог-практиктердің әдістемелік ұсынымдары да зерттеу шеңберіне енгізілді.

Әдіснамалық негіз ғылыми әдебиеттерді теориялық талдауға сүйенді, ол инклюзияны түсіндірудегі негізгі ұғымдар мен тәсілдерді анықтауға, бар қайшылықтарды айқындауға мүмкіндік берді. Салыстырмалы талдау әдістері қолданылды, олардың көмегімен отандық тәжірибе шетелдік практикалармен салыстырылып, халықаралық үлгілердің қазақстандық жағдайға бейімделу деңгейі бағаланды. Нормативтік құжаттарға контент-талдау жүргізу арқылы мемлекеттік саясаттың стратегиялық бағыттары мен инклюзивті процестерді реттеу деңгейі айқындалды. Эмпирикалық бөлігі нақты мектептердің тәжірибелік кейстерін зерттеуді қамтыды, бұл Қазақстан жағдайында кездесетін типтік қиындықтарды және тиімді шешімдерді анықтауға мүмкіндік берді.

Материалдар мен зерттеу тәсілдерінің кешенді үйлесімі талдаудың жан-жақты болуын қамтамасыз етіп, инклюзивті білім беруді іске асыру механизмдерін тереңірек түсінуге және оның принциптерін білім беру ортасында тиімді енгізуге ықпал ететін факторларды айқындауға жағдай жасады.

Нәтижелер

Зерттеу нәтижелері Қазақстандағы білім беру ортасына инклюзия қағидаттарын енгізу үдерісі біртіндеп дамып келе жатқанымен, оның тиімділігін айтарлықтай төмендететін бірқатар тұрақты кедергілердің бар екенін көрсетті. Білім беру ұйымдарының жағдайын талдау мектептердің басым бөлігі инклюзивті оқытуға ішінара дайын екендігін анықтады: материалдық-техникалық база жақсарғанымен, түрлі санаттағы балалардың қажеттіліктеріне әлі толық сәйкес келмейді. Негізгі шектеулердің бірі – кадрлық мәселе, себебі педагогтар инклюзивті сыныпта табысты жұмыс істеу үшін қажет арнайы білім мен әдістемелердің жетіспеушілігін сезінеді, ал біліктілікті арттыру жүйесі тәжірибедегі сұраныстардың өсу қарқынына сай дамымай отыр.

Зерттеу инклюзивті ортаның тек жабдықтар мен кеңістікті бейімдеу арқылы ғана емес, педагогикалық өзара іс-қимылдың сапасы арқылы да қалыптасатынын көрсетті. Көптеген мұғалімдер ерекше білім беру қажеттіліктері бар балалармен жұмыс істеуге дайын екендіктерін білдіргенімен, жеке білім беру траекторияларын ұйымдастыру, психологтармен, дефектологтармен және тьюторлармен бірлесе жұмыс жасау, ата-аналармен серіктестік қарым-қатынас орнату сияқты міндеттерде қиындықтарға тап болады. Бұл көбіне оқыту тиімділігінің және оқушылардың әлеуметтік интеграциясының төмендеуіне әкеледі. Сонымен қатар, мектептерде пәнаралық өзара әрекеттестік жолға қойылған және педагогикалық ұжым әдістемелік қолдау алып отырған жағдайларда ерекше қажеттіліктері бар оқушылардың оқу бағдарламасын меңгеру нәтижелері айтарлықтай жоғары болатыны анықталды.

Нормативтік құжаттар мен практикалық кейстерді талдау инклюзия саласындағы мемлекеттік саясаттың біртіндеп нығайып келе жатқанын растады, бірақ оны жергілікті деңгейде іске асыру үшін үйлестіруді, мониторингті және ресурстық қамтамасыз етуді күшейту қажет. Зерттеудің оң нәтижелерінің бірі – білім беру қызметтерінің қолжетімділігінің кеңеюі, бейімделген бағдарламалардың көбеюі, тьюторлық институттың дамуы және сандық қолдау құралдарының енгізілуі. Сонымен бірге педагогтардың инклюзивті технологияларға кәсіби қызығушылығының артып келе жатқаны байқалды, бұл білім беру үдерісінің сапасын біртіндеп арттыруға мүмкіндік береді.

Жалпы алғанда, зерттеу нәтижелері инклюзия қағидаттарын Қазақстанның білім беру ортасына интеграциялау мүмкін екенін және оның нақты перспективалары бар екенін көрсетті. Алайда тұрақты өзгерістерге қол жеткізу үшін инфрақұрылымды жаңғыртуды, педагогтардың кәсіби құзыреттіліктерін дамытуды, ата-аналардың хабардарлығын арттыруды және мектеп қауымдастығында қабылдау мәдениетін қалыптастыруды қамтитын кешенді тәсіл қажет.

Талқылау

Соңғы жылдары Қазақстандағы инклюзивті білім беруді дамыту мәселелері академиялық ортада да, қоғам арасында да кең талқылауға түсіп келеді, бұл тақырыпқа арналған көптеген ғылыми жарияланымдарды кездестіруге болады [1–4]. Халықаралық ұйымдардың, оның ішінде Экономикалық ынтымақтастық және даму ұйымы (ЭЫДҰ) мен Human Rights Watch сияқты бақылаушылардың аналитикалық есептері де зор қызығушылық тудырып отыр. Бұл есептерде білім беру саласы, соның ішінде мектепке дейінгі тәрбие мен оқыту жүйесі, даму бағытында көптеген реформаларды бастан өткеріп жатқаны атап өтіледі, алайда сонымен бірге осал топтардан шыққан балалардың, оның ішінде мүгедектігі бар балалардың сапалы білімге қол жеткізуінде теңсіздік сақталып отырғаны көрсетіледі [5, 6].

Мектептің инклюзивті мәдениетті, саясатты және практиканы дамытудағы табысты қызметінің негізгі шарттарының бірі – барлық балаларды олардың жеке мүмкіндіктері мен ерекше қажеттіліктерін ескере отырып жалпы білім беру ортасына тиімді енгізу үдерісін басқару. Бұл мұғалімдер мен ата-аналардың өзгермелі әлеуметтік жағдайларға бейімделуін де қамтиды [7]. Осыған байланысты білім беру жүйесі әрбір білім алушының қажеттіліктерін қанағаттандыруға бағытталуы тиіс, сонда ғана әр бала өз құқықтарын түсініп, білім алуға және дамуға мүмкіндік алады. Бұл – ерекше білім беруге қажеттілігі бар әртүрлі топтағы балаларға бағытталған дәйекті білім беру саясатын қамтамасыз ету тұрғысынан мемлекет пен үкіметтің міндеті.

Инклюзия мектеп ішіндегі барлық әлеуметтік аспектілерді кең қамтып, әрбір баланың білім беру қажеттіліктеріне бейімделген моральдық, материалдық және педагогикалық ортаны қалыптастырады. Мұндай арнайы жағдайлар тек білім беру үдерісіне қатысушы барлық тараптардың түсіністігі мен өзара әрекеттестігі арқасында ғана жасалуы мүмкін. Осындай жағдайда әр балаға оқу үлгерімін жақсартуға, өзін қауіпсіз сезінуге және қоғамда өз орнын табуға мүмкіндік беретін қолдау көрсетіледі [8].

Инклюзивті білім беру ерекше білім беру қажеттіліктері бар баланы жалпы мектепке жай ғана орналастыруды емес, оның толыққанды оқуы мен дамуын қамтамасыз ететін кешенді жағдайлар жүйесін құруды көздейді. Бұл педагогтардың инклюзивті педагогика қағидаттарын қолдануын, оқыту әдістерін бейімдеуін, жеке оқу жоспарлары мен бағдарламаларын әзірлеуін, қажет болған жағдайда – типтік бағдарламаларды белгілі бір оқушының мүмкіндіктері мен қажеттіліктеріне қарай түзетуін қамтиды. Сондай-ақ психологиялық-педагогикалық қолдау көрсету, бағалаудың икемді тәсілдерін пайдалану, әрбір бала өзін қолдаулы, қауіпсіздік күйінде сезінетін және өзінің маңызын түсінетін орта қалыптастыру маңызды орын алады.

Қазақстанда ерекше білім беру қажеттіліктерінің тек денсаулық жағдайына байланысты ғана емес екендігіне ерекше назар аударылады. Қазақстан Республикасы Оқу-ағарту министрінің 2025 жылғы 29 сәуірдегі № 92 бұйрығында олар оқу үрдісіндегі қиындықтармен, эмоционалдық-әрекеттік мәселелермен, әлеуметтік-психологиялық және экономикалық факторлармен, сондай-ақ тілдік және мәдени айырмашылықтармен де байланысты болуы мүмкін екені атап өтіледі. Бұл мектептердің білім беру бағдарламаларын бейімдеуіне және балалардың әртүрлі қажеттіліктерін тануына кең мүмкіндік береді. ЕББҚ бар білім алушылар өздерінің жеке ерекшеліктеріне сәйкес білім алудың оңтайлы формасын таңдауға құқық алды, бұл инклюзивті жүйені анағұрлым икемді әрі қолжетімді етеді [9].

Ерекше қажеттіліктері бар балалардың жалпы білім беру ортасына енгізілуі олардың өзіне деген сенімін арттыруға, әлеуметтік тәжірибесін кеңейтуге және келесі білім деңгейіне табысты дайындалуына ықпал етеді. Бұл олардың қоғамға одан әрі интеграциялану мүмкіндігін, табысты жұмысқа орналасуын және дербес өмір сүруін арттырады. Ал ерекше қажеттіліктері жоқ оқушылар да маңызды пайда көреді: әртүрлі балалармен бірге білім ала отырып, олар жеке ерекшеліктерді қабылдауды, эмпатияны, құрмет пен толеранттылықты үйренеді. Осылайша, инклюзивті орта білім беру процесінің барлық қатысушыларының дамуына оң әсерін тигізеді.

Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2024 жылғы 30 желтоқсандағы № 1143 қаулысымен 2025–2030 жылдарға арналған Инклюзивтік саясат тұжырымдамасы бекітілді, ол осы саладағы мемлекеттік жұмыстың негізгі бағытын айқындайды. Тұжырымдаманың өзегі – халықтың, оның ішінде мүмкіндігі шектеулі адамдардың өмір сүру деңгейін арттыру және олардың елдің әлеуметтік, экономикалық және саяси өміріне толыққанды қатысуына жағдай жасау [10].

Аталған міндеттерді практикалық іске асыру мақсатында «Инклюзивті білім берудің заманауи парадигмасы» атты 2025–2030 жылдарға арналған инклюзивті білім беруді дамыту

жөніндегі басшылық дайындалды. Бұл құжат білім беру жүйесінің барлық деңгейлеріне — мектепке дейінгі ұйымдардан бастап техникалық, кәсіптік және орта білімнен кейінгі оқу орындарына дейін арналған. Басшылық әрбір баланың қажеттіліктеріне бағдарланған инклюзияны енгізудің бірыңғай тәсілін қамтамасыз етуге бағытталған және педагогтарға, біліктілікті арттыру жүйесінің мамандарына, әдістемешілерге, педагогикалық мамандықтар студенттеріне арналған әдістемелік негіз болып табылады [11].

Басшылық білім беру ұйымдарының инклюзивті ортаны тек инфрақұрылымды өзгерту арқылы емес, сонымен қатар мәдениетті, ұйымдастырушылық үдерістерді және оқыту тәжірибесін жаңарту арқылы қалыптастыруына көмектеседі. Ол әрбір балаға дер кезінде қолдау көрсетіліп, олардың мүмкіндіктеріне сәйкес дамуына мүмкіндік беретін жағдайлар жасауды мақсат етеді.

Инклюзивті жүйені дамыту аясында психологиялық-педагогикалық қолдаудың үш деңгейлі моделі енгізіліп, мүмкіндігі шектеулі балаларға арналған арнайы стандарттар әзірленді. Білім беру ұйымдарының штаттық кестелеріне оқу үдерісінде балаларды қолдауды қамтамасыз ететін мамандардың жаңа лауазымдары енгізілді. Осы шаралардың нәтижесінде қазіргі таңда мектептерде шамамен 10 000 арнайы педагог жұмыс істейді, мыңға жуық бала жеке көмекшілермен қамтамасыз етілген, ал балабақшалар мен колледждерде педагог-ассистенттер қызмет атқарады. Бүгінде білім беру ұйымдарының 91 %-ы инклюзивті оқытуға қажетті жағдайлар жасаған, ал балаларды арнайы психологиялық-педагогикалық көмекпен қамту деңгейі 85 %-ға жетті.

Қазақстанда ерекше білім берілуіне қажеттіліктері бар балаларды қолдаудың кең ауқымды жүйесі қалыптасып келеді. Қазіргі уақытта ел бойынша 509 арнайы мекеме жұмыс істейді, олардың ішінде 46 – ООҚ бар балаларға арналған балабақша, 99 – арнайы мектеп, 110 – психологиялық-медициналық-педагогикалық консультация, 230 – психологиялық-педагогикалық түзету кабинеті, сондай-ақ 11 аутизм орталығы мен 13 оңалту орталығы бар. Бұған қоса, өңірлерде 1000-нан астам қолдау кабинеттері ашылып, балалардың қажетті қызметтерге қолжетімділігі айтарлықтай кеңейді [12].

Президенттің бастамасымен аутизм орталықтарының саны көбейтіліп жатыр, сондай-ақ балаларға ерте жастан бастап кәсіби қалыптасуына дейін қолдау көрсетуді көздейтін тұжырымдама енгізілді. Оқу-әдістемелік қамтамасыз етуді жақсарту мақсатында соңғы екі жылда 97 оқулық, 88 үлгілік оқу бағдарламасы және 50 әдістемелік ұсыныс әзірленді. Бұл инклюзивті білім берудің сапасын арттыруға және педагогикалық тәжірибені жетілдіруге ықпал етеді.

Қазіргі білім беру ортасында инклюзивті білім беруді дамыту — тең мүмкіндіктерге, әртүрлілікті құрметтеуге және әр бала өз әлеуетін жүзеге асыра алатын жағдай жасауға бағытталған әлеуметтік прогрестің жалпы бағытын көрсетеді. Алайда нормативтік база мен инфрақұрылым кеңейгеніне қарамастан, инклюзия қағидаттарын енгізу әлі де күрделі әрі көпқырлы процесс болып отыр. Білім беру ұйымдарында маңызды жетістіктермен қатар, терең талдауды және әрі қарай шешуді талап ететін тұрақты қиындықтар да байқалады.

1-кестеде негізгі проблемалар мен оларды шешудің ықтимал бағыттары көрнекі түрде ұсынылған.

Кесте 1 – Инклюзивті білім беруді іске асырудағы негізгі мәселелер және олардың білім беру үдерісіне әсері [13]

Мәселелік сала	Мәселенің мазмұны	Білім беру ортасына ықпалы
Педагогтердің кәсіби дайындығы	Оқытудағы саралап оқыту әдістері мен ЕБҚ бар балаларды сүйемелдеу тәсілдері жөніндегі білімнің жеткіліксіздігі	Сабақ сапасының төмендеуі, балалардың бейімделуде қиындық көруі, педагогтердің эмоциялық қажуы
Материалдық-техникалық қамтамасыз ету	Арнайы жабдықтардың, бейімделген оқулықтар мен цифрлық ресурстардың шектеулі қолжетімділігі	Әртүрлі санаттағы білім алушылардың қажеттіліктеріне сай жағдай жасай алмау
Әдістемелік қамтамасыз ету	Практикалық бағыттағы ұсыныстардың, бейімделген бағдарламалар мен бағалау құралдарының жеткіліксіздігі	Жұмыстың жүйесіз жүргізілуі, педагогтің жеке тәжірибесіне тәуелділік

1-кестенің жалғасы

Ведомствоаралық өзара іс-қимыл	Мектеп, ПМПК, медицина-әлеуметтік қызметтер, психологтар арасындағы үйлестірудің әлсіздігі	Балаларға көмек көрсетудің кешіктірілуі, жеке білім траекторияларын құруда қиындықтар
Ата-аналар мен қоғамның көзқарасы	Инклюзия мәні туралы ақпараттың жеткіліксіздігі, алаңдаушылық пен стереотиптердің болуы	Әлеуметтік шиеленіс, өзгерістерді енгізу тиімділігінің төмендеуі

Негізгі проблема инклюзияның жүйелі көзқарасты талап етуінде жатыр: педагогтардың әртүрлі оқушылар топтарымен жұмыс істеуге дайын болуы, қолжетімді орта құру, тұрақты ведомствоаралық қолдау көрсету және отбасылардың үдерісте белсенді қатысуы қажет. Практикада білім беру ұйымдары көбінесе кадрлық ресурстардың жетіспеушілігіне, материалдық-техникалық қамтамасыз етудің біркелкі болмауына, әдістемелік базаның жеткіліксіздігіне және инклюзивті оқытудың мәнін шектеулі түсінуге тап болады. Соның салдарынан ерекше білім беруге қажеттілігі бар балаларды жалпы білім беру ортасына кіріктіру олардың табысты бейімделуі мен дамуына қажетті барлық жағдайлармен әрдайым сүйемелдене бермейді.

Қолданыстағы қиындықтарға қарамастан, инклюзивті жүйе тұрақты оң өзгерістер көрсетіп келеді. Арнайы ұйымдар желісінің кеңеюі, аутизм орталықтарының ашылуы, үшдеңгейлі сүйемелдеу моделінің енгізілуі, жаңа мамандар лауазымдарының пайда болуы, оқу-әдістемелік базаның дамуы – мұның барлығы сапалы жаңа инклюзивті саясатқа көшудің негізін қалыптастырады. Мемлекеттік шаралар мектептердің барлық балалардың мүдделерін кешенді ескере отырып жағдай жасауына мүмкіндік береді, ал педагогикалық тәжірибе біртіндеп қолжетімділік, вариативтілік және жекелендіру қағидаттарына бейімделіп келеді.

2-кестеде инклюзивті білім беруді дамытудың ең маңызды перспективалары көрсетілген.

2-кесте – Инклюзивті білім беруді дамытудың перспективалары [14]

Перспективалық бағыт	Дамудың мазмұны	Күтілетін нәтиже
Педагогтердің біліктілігін арттыру	Дайындық бағдарламаларын кеңейту, тәжірибеге негізделген курстарды енгізу, тәлімгерлікті дамыту	Әртүрлі санаттағы балалармен жұмыс істей алатын құзыретті кадрларды қалыптастыру
Инфрақұрылымды кеңейту	Қолжетімді орта құру, қолдау кабинеттерін жабдықтау, цифрлық құралдарды дамыту	Білім беру жағдайын жақсарту және білім беру қызметтерінің қолжетімділігін арттыру
Әдістемелік базаны жетілдіру	Бейімделген оқу бағдарламаларын, жеке оқу жоспарларын, бағалау құралдарын әзірлеу	Білім беру процесінің сапасын арттыру және балалардың қажеттіліктерін дәл ескеру
Ведомствоаралық қолдауды күшейту	Мектептер, медико-әлеуметтік қызметтер және ата-аналар арасындағы өзара әрекеттестікті жолға қою	Көмектің дер кезінде көрсетілуі және сүйемелдеудің тиімділігін арттыру
Толерантты ортаны қалыптастыру	Ағарту бағдарламаларын кеңейту, ата-аналармен жұмыс, әлеуметтік бастамалар	Әртүрлілікті қабылдауды нығайту және ЕБҚ бар балалардың интеграциясына кедергілерді азайту

Қазақстандағы инклюзивтік саясатты дамыту – әділ және әлеуметтік бағытталған мемлекетті қалыптастырудағы маңызды бағыттардың бірі болып табылады. Қазақстан бұл салада айтарлықтай табыстарға қол жеткізгенімен, халықаралық стандарттарға жету үшін білім беру, әлеуметтік сала және экономика бағыттарында кешенді тәсіл қажет.

Инклюзивтік саясатты одан әрі жетілдіру үшін Қазақстанда мынадай шараларды жүзеге асыру маңызды:

- халықаралық тәжірибелер мен технологияларды зерделеу және белсенді енгізу;

– мамандар даярлауды кеңейту – педагогтар, арнайы педагогтар (дефектолог-мұғалім, дефектолог, логопед-мұғалім, логопед, олигофренопедагог, сурдопедагог, тифлопедагог), педагог-психолог, әлеуметтік педагог, педагог-ассистент сияқты кадрларды даярлау;

– педагогтар мен мамандардың біліктілігін арттыру, инклюзивті білім беру бойынша қайта даярлау, инклюзивті білім беруді іске асыратын ұйымдарда тәжірибеден өту және тағылымдамалар ұйымдастыру;

– ерекше қажеттіліктері бар адамдарды жұмыспен қамтуға жағдай жасау.

Инклюзивті қоғам – мемлекеттің кемеліне жеткендігін, әрбір азаматқа тең мүмкіндік беруге дайын екендігін көрсететін маңызды өлшем. Қоғам мүмкіндігі шектеулі адамды қабылдаудың жаңа мәдениетіне бейімделуі қажет, бұл жалпы инклюзивті қоғамның дамуына ықпал етеді.

Білім беру саясатының негізгі әрі басты бағыты – барлық білім алушылардың қолжетімді және сапалы білім алуға құқығын мойындау, ерекше білім беру қажеттіліктері бар білім алушыларды оқыту, тәрбиелеу және дамытуға арналған тиімді модель қалыптастыру, оларды қоғамға әлеуметтік бейімдеуді қамтамасыз ету болып табылады.

Қорытынды

Зерттеу нәтижелері инклюзия қағидаттарын білім беру ортасына енгізу – білім жүйесінің барлық қатысушыларының өзара келісілген, ұзақ мерзімді іс-әрекеттерін талап ететін күрделі процесс екенін көрсетті. Қазақстанның нормативтік-құқықтық базасы белсенді дамып, материалдық және кадрлық инфрақұрылым айтарлықтай нығайғанына қарамастан, педагогтердің кәсіби даярлығына, әдістемелік қолдау жүйесіне, ведомствоаралық өзара іс-қимылға және қоғамның инклюзияны қабылдауына қатысты бірқатар мәселелер әлі де өзектілігін сақтап отыр.

Жүргізілген талдау инклюзивтік тәжірибені одан әрі табысты дамыту білім беру ортасын кешенді жаңғыртумен, кадрлық әлеуетті белсенді арттырумен, балаларға қолдау көрсету бағдарламаларын жетілдірумен және ғылыми-әдістемелік базаны кеңейтумен мүмкін болатынын көрсетеді. Инклюзивті білім беру дұрыс ұйымдастырылған жағдайда ерекше білім беруді қажет ететін балалардың ғана емес, мектеп қауымдастығының барлық мүшелерінің құрмет, қабылдау, әлеуметтік жауапкершілік құндылықтарын қалыптастыруға ықпал етеді. Сондықтан инклюзия ұлттық білім беру жүйесін дамытудың стратегиялық маңызды бағыты болып табылады.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ

- 1 Baimenova B. Psychological readiness of future educational psychologists for the work with children in the conditions of inclusive education / B. Baimenova, Z. Bekova, S. Zhubakova // Procedia-Social and Behavioral Sciences. – 2015. – Vol. 205. – P. 577-583.
- 2 Oralbekova A.K. Application of Information and Communication Technologies by the Future Primary School Teachers in the Context of Inclusive Education in the Republic of Kazakhstan / A.K. Oralbekova, S.Z. Arzymbetova, S.B. Begalieva, M.N. Ospanbekova, G.A. Mussabekova, A.S. Dauletova // International Journal of Environmental and Science Education. – 2016. – Vol. 11, No 9. – P. 2813-2827.
- 3 Somerton M. Defining spaces: resource centers, collaboration, and inclusion in Kazakhstan / M. Somerton, J. Helmer, R. Kasa, D. Hernandez-Torrano, T.M. Makoele // Journal of Educational Change. – 2021. – Vol. 22. – P. 315-334.
- 4 Makoele. T.M. Schools' transition toward inclusive education in post-Soviet countries: Selected cases in Kazakhstan / T.M. Makoele // Sage Open. – 2020. – Vol. 10. – No. 2.
- 5 OECD. Starting Strong IV: Early Childhood Education and Care Data Country Note: Kazakhstan. 2016. – 16 p.
- 6 Human Rights Watch. On the Margins: Education for Children with Disabilities in Kazakhstan. USA: Human Rights Watch, 2019. – 80 p.
- 7 Инклюзивті білім беру саласындағы мемлекеттік саясатты іске асыруды сүйемелдеу бойынша білім беру ұйымдарының, білім басқармаларының (бөлімдерінің) әдіскерлеріне арналған әдістемелік ұсынымдар, 2023. – 160 б.
- 8 Педагогтардың инклюзивті білім беру саласындағы нормативтік құқықтық құжаттарды орындауы бойынша әдістемелік ұсынымдар – Астана: БІ. Алтынсарин атындағы ҰАО, 2023. – 176 б.

- 9 Қазақстан Республикасы Оқу-ағарту министрінің 2025 жылғы 29 сәуірдегі № 92 бұйрығы «Білім беру ұйымдарында психологиялық-педагогикалық сүйемелдеу қызметінің қызметін ұйымдастыру қағидаларын бекіту туралы» // <https://adilet.zan.kz/rus/docs/V2500036047>
- 10 Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2024 жылғы 30 желтоқсандағы № 1143 қаулысы «Қазақстан Республикасындағы инклюзивті саясат тұжырымдамасын 2025–2030 жылдарға бекіту туралы» // <https://adilet.zan.kz/rus/docs/P2400001143>
- 11 Лепешев Д.В., Абитаева А. М. Развитие инклюзивного образования в Казахстане (2025). – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://cyberleninka.ru/article/n/razvitie-inklyuzivnogo-obrazovaniya-v-kazahstane>
- 12 Развитие инклюзивного образования в Казахстане — одно из важнейших направлений социальных реформ, реализуемых по инициативе Президента (2025). – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://gurk.kz/news/razvitie-inklyuzivnogo-obrazovaniya-v-kazahstane-odno-iz-vazhnejshih-napravlenij-soczialny-h-reform-realizuemy-h-po-inicziative-prezidenta>
- 13 Алипбек А.З. Современное состояние инклюзивного образования в Республике Казахстан // *International Journal of Humanities and Natural Sciences*, vol. 5-4 (80), 2023.
- 14 Лепешев Д.В., Цхай Е.Ю., Вашкарин В.В. Проблемы формирования активной позиции родителей в обучении детей с особыми образовательными потребностями (ООП) // *Наука и реальность*. 2025. № 3 (23). С. 54-67.

REFERENCES

- 1 Baimenova, B., Bekova, Z., & Zhubakova, S. (2015). Psychological readiness of future educational psychologists for the work with children in the conditions of inclusive education. **Procedia-Social and Behavioral Sciences -- Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 205*, 577–583.
- 2 Oralbekova, A.K., Arzymbetova, S.Z., Begalieva, S.B., Ospanbekova, M.N., Mussabekova, G.A., & Dauletova, A.S. (2016). Application of information and communication technologies by the future primary school teachers in the context of inclusive education in the Republic of Kazakhstan. **International Journal of Environmental and Science Education -- International Journal of Environmental and Science Education*, 11* (9), 2813–2827.
- 3 Somerton, M., Helmer, J., Kasa, R., Hernandez-Torrano, D., & Makoelle, T.M. (2021). Defining spaces: Resource centers, collaboration, and inclusion in Kazakhstan. **Journal of Educational Change -- Journal of Educational Change*, 22*, 315–334.
- 4 Makoelle, T.M. (2020). Schools' transition toward inclusive education in post-Soviet countries: Selected cases in Kazakhstan. **Sage Open -- Sage Open*, 10* (2).
- 5 OECD. (2016). *Starting strong IV: Early childhood education and care data country note: Kazakhstan*. Paris: OECD Publishing.
- 6 Human Rights Watch. (2019). *On the margins: Education for children with disabilities in Kazakhstan*. USA: Human Rights Watch.
- 7 Inkliuzti bilim беру salasyndagy memleketik siyasatty iske asyrudy syiemeldeu boiynsha bilim беру uiymdarynyn, bilim basqarmalarynyn (belimderiniñ) әдістеріне арналған әдістемелік usynymdar [Methodological recommendations for methodologists of educational organizations and education departments on supporting the implementation of state policy in the field of inclusive education]. (2023). [in Kazakh].
- 8 Pedagogtardyn inkliuzti bilim беру salasyndagy normativtik qyqyqtyk qyzhattardy oryndauy boiynsha әдістемелік usynymdar [Methodological recommendations on the implementation of regulatory legal documents by teachers in the field of inclusive education]. (2023). Astana: Y. Altynsarin atyndaғы ŪAO. [in Kazakh].
- 9 Qazaqstan Respublikasy Oqu-aǵartu ministriniñ 2025 jylǵy 29 säuirdegi № 92 buııryǵy «Bılim беру uiymdarynda psihologiialyq-pedagogikalyq süiemeldeu qyzmetiniñ qyzmetin uiymdastyru qaǵıdalaryn bekıtu turaly» [Order of the Minister of Education of the Republic of Kazakhstan No. 92 of April 29, 2025 “On approval of the rules for organizing the activities of psychological and pedagogical support services in educational organizations”]. Retrieved from <https://adilet.zan.kz/rus/docs/V2500036047> [in Kazakh].
- 10 Qazaqstan Respublikasy Ükimetiniñ 2024 jylǵy 30 jeltoqsandaǵy № 1143 qaulysy «Qazaqstan Respublikasyndaǵy inkliuzti saısat tūjyrymdamasyn 2025–2030 jyldarǵa bekıtu turaly» [Decree of the Government of the Republic of Kazakhstan No. 1143 of December 30, 2024 “On approval of the

concept of inclusive policy in the Republic of Kazakhstan for 2025–2030”]. Retrieved from <https://adilet.zan.kz/rus/docs/P2400001143> [in Kazakh].

11 Lepeshev, D.V., & Abitaeva, A.M. (2025). Razvitie inkluzivnogo obrazovaniia v Kazakhstane [Development of inclusive education in Kazakhstan]. Retrieved from <https://cyberleninka.ru/article/n/razvitie-inkluzivnogo-obrazovaniya-v-kazakhstane> [in Russian].

12 Razvitie inkluzivnogo obrazovaniia v Kazakhstane – odno iz vazhneishikh napravlenii sotsialnykh reform, realizuemykh po initsiative Prezidenta [Development of inclusive education in Kazakhstan is one of the most important directions of social reforms implemented on the initiative of the President]. (2025). Retrieved from <https://gurk.kz/news/razvitie-inkluzivnogo-obrazovaniya-v-kazakhstane-odno-iz-vazhnejshih-napravlenij-sotsialny-h-reform-realizuemy-h-po-inicziative-prezidenta> [in Russian].

13 Alipbek, A.Z. (2023). Sovremennoe sostoianie inkluzivnogo obrazovaniia v Respublike Kazakhstan [Current state of inclusive education in the Republic of Kazakhstan]. *International Journal of Humanities and Natural Sciences – International Journal of Humanities and Natural Sciences, 5-4* (80). [in Russian].

14 Lepeshev, D.V., Tskhai, E.Yu., & Vashkarin, V.V. (2025). Problemy formirovaniia aktivnoi pozitsii roditel'ei v obuchenii detei s osobymi obrazovatel'nymi potrebnoostiami (OOP) [Problems of forming an active position of parents in teaching children with special educational needs]. *Nauka i realnost -- Nauka i realnost, 3* (23), 54–67. [in Russian].

А. Сакенқызы¹, А.І. Айберген²

¹КГУ «Кабинет психолого-педагогической коррекции № 1»

Управления образования акимата города Астана, Казахстан

²Евразийский национальный университет имени Л.Н. Гумилева, Казахстан

Проблемы и перспективы реализации принципов инклюзии в образовательной среде

Основная проблема исследования: реализация принципов инклюзии в образовательной среде затруднена из-за неподготовленности педагогов, нехватки ресурсов и недостаточной адаптации образовательной среды к потребностям детей с ООП.

Цель статьи: определить основные проблемы внедрения инклюзии и обозначить перспективы её дальнейшего развития в образовательных организациях.

Методы исследования: теоретический анализ литературы и нормативных документов, сравнительный анализ практик инклюзивного образования, обобщение существующего опыта.

Полученные результаты: выявлены ключевые барьеры реализации инклюзии и определены перспективные направления её развития, связанные с повышением квалификации педагогов, совершенствованием условий обучения и расширением поддержки детей с ООП.

Практическая значимость исследования: результаты могут использоваться для улучшения образовательной среды, разработки программ подготовки педагогов и внедрения эффективных инклюзивных практик в школах.

Ключевые слова: инклюзия; инклюзивная среда; педагог; образовательная среда; дети с особыми образовательными потребностями; педагогическое сопровождение; диагностика.

A. Sakenkyzy¹, A. Aibergen²

¹KSU «Psychological and Pedagogical Correction Cabinet No. 1»
of the Education Department of the Akimat of Astana, Kazakhstan

²L.N. Gumilyov Eurasian National University, Kazakhstan

Problems and Prospects for Implementing the Principles of Inclusion in the Educational Environment

The main problem of the study lies in the fact that the implementation of inclusion principles in the educational environment is hindered by the insufficient preparedness of teachers, lack of resources, and inadequate adaptation of the learning environment to the needs of children with special educational needs (SEN).

The purpose of the article is to identify the main challenges in introducing inclusive practices and to outline the prospects for their further development in educational organizations.

Research methods include theoretical analysis of literature and regulatory documents, comparative analysis of inclusive education practices, and synthesis of existing experience.

The results obtained reveal key barriers to implementing inclusion and identify promising directions for its development, including improving teacher qualifications, enhancing learning conditions, and expanding support for children with SEN.

The practical significance of the study is that its findings can be used to improve the educational environment, develop teacher training programs, and introduce effective inclusive practices in schools.

Keywords: inclusion; inclusive environment; teacher; educational environment; children with special educational needs; pedagogical support; diagnostics.

Қолжазбаның редакцияға келіп түскен күні: 16.01.2026 ж.